

Józef Mandziuk

Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame na Śląsku w latach 1851-1990

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 13/1, 89-98

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JÓZEF MANDZIUK

ZGROMADZENIE SIÓSTR SZKOLNYCH DE NOTRE DAME NA ŚLĄSKU W LATACH 1851-1990

Wiek XIX nosi znamiona dechrystianizacji kultury europejskiej, dominowania prądów antyreligijnych: ewolucjonizmu w przyrodznawstwie, pozytywizmu, nihilizmu i ateizmu w filozofii i problematyce światopoglądowej, hedonizmu w obyczajowości, socjalizmu i liberalizmu w dziedzinie społeczno-politycznej. Chrześcijaństwo musiało intensywnie szukać odpowiedzi na stawiane trudne pytania naukowe i światopoglądowe, aby nie doprowadzić do upadku religijności wśród wiernych. Opatrzoność Boża, odrzucana przez deistów, pozwoliła na odrodzenie, powstanie i rozwój ogromnej ilości różnych wspólnot życia konsekrowanego, które w pierwszym szeregu stanęły do walki ze złem i rozpoczęły propagowanie dobra, zwłaszcza w dwóch dziedzinach: kształcenia i wychowania młodego pokolenia oraz opieki społecznej wśród potrzebujących.

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame, które przybyło w połowie XIX stulecia na ziemię śląską i rozwinęło działalność szkolną, przysparzając dzieci przede wszystkim z rodzin ubogich.

1. Powstanie i rozwój

Początki Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame sięgają przełomu XVI/XVII w. W l. 1597-1599 św. Piotr Fourier, kanonik regularny św. Augustyna, założył w Lotaryngii dwie placówki zakonne, na czele których stanęła bł. Alicja Le Clerc. Celem była praca nauczycielska i wychowawcza wśród dziewcząt. W 1628 r. nadeszło zatwierdzenie papieskie, a siostry otrzymały nazwę: Kanoniczki Regularne św. Augustyna Kongregacji de Notre Dame. Nastąpił szybki rozwój Zgromadzenia, które w 1640 r. posiadało 48 domów w Lotaryngii, Francji i Niemczech. Wskutek rewolucji francuskiej i sekularyzacji niemieckiej przerwano działalność licznych zakonów. Wśród nich w 1809 r. zamknięto ostatni klasztor kanoniczek w Stadtamhof, a prowadzenie miejscowej szkoły klasztornej powierzono ks. G. Mauererowi. Myśl reaktywowania Zgromadzenia podjął ks. Michał Wittmann, były spowiednik kanoniczek, proboszcz

katedry i późniejszy biskup w Regensburgu, który skierował do pracy nauczycielskiej w szkole w Stadtamhof Karolinę Gerhardinger i dwie młode dziewczyny. W 1818 r. rozpoczęły one wspólne życie, mając za podstawę regułę św. Piotra Fouriera. Nawiązała się współpraca między ks. Michałem Wittmannem i ks. Sebastianem Franciszkiem Jobem a Karoliną Gerhardinger, w wyniku której w 1833 r. powstał pierwszy klasztor w Neunburg vorm Wald. Ks. Job, znany społecznik i katecheta, napisał statut pt.: *Duch Konstytucji religijnego Zgromadzenia Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame*. W marcu 1834 r. Karolina otrzymała od rządu bawarskiego zezwolenie na zorganizowanie instytutu zakonnego poświęconego nauczaniu w szkołach. Aprobatę kościelną w tymże miesiącu udzielił bp Franciszek Ksawery Schöbl z Regensburga. Podstawę dla życia zakonnego stanowił *Statut*, napisany przez ks. Joba i *Reguła Kanoniczek Regularnych św. Augustyna*. Karolinę Gerhardinger mianowano pierwszą przełożoną nowej wspólnoty. Złożyła ona 16 XI 1834 r. w Regensburgu śluby wieczyste na ręce biskupa sufragana Bonifacego Kaspra Urbana i przyjęła imię: Maria Teresa od Jezusa. Powstałe Zgromadzenie cechowało się radykalnym ubóstwem, życiem pokutnym członkiń, nauczaniem w szkołach w małych miejscowościach i tworzeniem niewielkich wspólnot zakonnych. W l. 1834-1844 w Bawarii powstało 14 placówek. W 1843 r. przeniesiono dom macierzysty do Monachium przy kościele pw. św. Jakuba. W 1847 r. powstały pierwsze domy zakonne w Ameryce Północnej, gdzie szeroką działalność rozwinęła przede wszystkim M. Karolina Friess. Mnożyły się placówki w Europie, gdzie w l. 1852-1867 Zgromadzenie powiększyło się o 80 domów, założonych m. in. na Śląsku i w Austrii.

M. Teresa od Jezusa dążyła do połączenia ścisłej klauzury z działalnością apostołską. Zmierzała również do centralizacji zarządu Zgromadzenia, co spotkało się ze sprzeciwem ze strony arcybiskupa monachijskiego Anzelma Lothara i jego następcy Karola Augusta von Reisach. W 1854 r. Zgromadzenie zostało zatwierdzone dekretem Stolicy Apostolskiej, a M. Teresa została mianowana przełożoną generalną, mającą do pomocy cztery asystentki.

Wielkim ciosem dla Zgromadzenia była wydana w 1867 r. pruska ustawa rządowa, zabraniająca prowadzenia szkół publicznych. Wkrótce rozpoczął się Kulturkampf, kierowany przez kanclerza Otto von Bismarcka. To działanie antykościelne osiągnęło swoje apogeum 31 V 1875 r., kiedy na mocy ustawy rządowej usunięto z Prus wszystkie zgromadzenia zakonne, z wyjątkiem tych, które sprawowały opiekę nad chorymi. Ubogie Siostry Szkolne utraciły 2 domy prowincjalne i 35 domów filialnych.

W roku śmierci założycielki – 1879 – Zgromadzenie liczyło 291 domów, 2319 sióstr, 639 kandydatek. Zakonnice uczyły i wychowywały 77 682 dziewcząt. W 1903/1904 Zgromadzenia tworzyło 7 prowincji: 4 w Europie z 257 domami i 3 w Ameryce z 248 domami. Liczba sióstr kształtowała się następująco: w Europie – 2718 i 1087 kandydatek, w Ameryce – 3093 i 220 kandydatek. Sio-

stry obejmowały pracę wychowawczą w szkołach powszechnych i kształcących w Europie 57 905 dziewcząt, w Ameryce – 83 388. W ich szkołach wyższych w Europie było 8 378 studentek, w Ameryce – 3 170. Ogólnie Zgromadzenie posiadało w tym czasie 505 domów, 5 811 sióstr, 1 307 kandydatek; wychowywało 157 841 uczennic w różnego rodzaju szkołach.

Po I wojnie światowej nastąpił dalszy rozwój Zgromadzenia, które w 1921 r. posiadało 9 prowincji, w nich 661 domów, 8200 sióstr, 1648 kandydatek, a w szkołach 249 596 dziewcząt. W 1924 r. Stolica Apostolska zatwierdziła nową regułę. Pierwsze lata urzędowania przełożonej generalnej M. Almedy Schricker (1928-1955), to okres szczytowych osiągnięć Zgromadzenia na polu nauczania i wychowania. Z chwilą dojścia Hitlera do władzy, rozpoczęto zaplanowaną akcję likwidacyjną wszystkich szkół i instytucji zakonnych. Ofiarą działań II wojny światowej padł dom macierzysty w Monachium, a także olbrzymie domy we Wrocławiu, Berlinie i Opolu. Z wielu placówek siostry musiały uchodzić, często były ewakuowane i umieszczane po różnych domach.

Po 1945 r. siostry de Notre Dame bardzo ucierpiały w krajach zagarniętych przez komunistów, gdzie tworzone dla nich obozy. Pozbawiano wpływów na młodzież i dzieci, a także ograniczano przyjęcia do nowicjatek. W 1957 r. przeniesiono siedzibę generalatu z Monachium do Rzymu, a w roku następnym wprowadzono dwie zmiany do *Konstytucji*: zniesienie dwóch chórów i Zarządu Komisaryjnego w Ameryce, przez co wszystkie tamtejsze prowincje podlegają generalatowi w Rzymie. Zakładano nowe placówki i prowincje w Ameryce Południowej i Środkowej, w Japonii, na wyspach Oceanu Spokojnego, a ostatnio także w Afryce. Praca tamtejszych sióstr ma charakter misyjny i obejmuje również nauczanie dorosłych. W 1963 r. przyjęto nowy uproszczony strój zakonny, wprowadzono też wiele zmian eksperymentalnych oraz nakreślono projekt nowej *Konstytucji*. W 1966 r. otworzono nowy, okazały dom generalny, a dwa lata później na 13 kapitule generalnej wybrano nowy Zarząd z przełożoną generalną M. Georgiane Segner (z Dallas) na czele. Na drugiej sesji kapituły w 1970 r. powzięto decyzję napisania jednego tekstu *Konstytucji* i *Dyrektorium* dla wszystkich krajów. Prowincjom pozostawiono szerokie pełnomocnictwa, m. in. w zakresie stroju zakonnego. Powołano Sekretariat Misyjny Zgromadzenia z siedzibą w Rzymie. W l. 1977-1987 urząd przełożonej generalnej pełniła Małgorzata Johanning, a w następnych latach M. Patrycja Flynn. Wielkim przeżyciem dla sióstr była beatyfikacja założycielki Zgromadzenia, która odbyła się 17 XI 1985 r. w Rzymie. W roku następnym została zatwierdzona przez Stolicę Apostolską nowa *Konstytucja* i *Dyrektorium Generalne*.

W 1990 r. Zgromadzenie posiadało 21 prowincji (10 w Europie, 8 w Ameryce północnej, 3 w Ameryce Południowej). Wszystkich domów było 803, a w nich: 6654 sióstr, a tylko 43 nowicjuszek i 88 kandydatek. Ogromnym problemem stał się brak powołań, co stało się powodem likwidacji niektórych placówek.

2. Śląski epizod Zgromadzenia Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame

Interesujące nas Zgromadzenie sprowadził na ziemię śląską biskup wrocławski Melchior kard. Diepenbrock (1846-1853), pochodzący z Bawarii. Znał on z autopsji tamtejszą działalność rozwijającej się wspólnoty zakonnej. Na jego zaproszenie we wrześniu 1849 r. przybyła do Wrocławia M. Teresa Garhardinger, której zaproponowano objęcie domu dla biednych dzieci „Mater Dolorosa”. Po pokonaniu pewnych trudności, siostry 21 X 1851 r. oficjalnie przejęły bardzo zaniedbany dom, który wkrótce stał się formacyjnym. Zakonnice musiały przyjąć obywatelstwo pruskie i otrzymać państwowe prawo nauczania, a także w wielu wypadkach nauczyć się języka polskiego. Pierwszą przełożoną została M. Filomena Blattner, która przybyła z Westfalii i miała już obywatelstwo pruskie.

Bardzo życzliwym dla Zgromadzenia okazał się nowy biskup wrocławski Henryk Förster (1853-1881), który doprowadził do utworzenia domu prowincjalnego, uzyskał od rządu zgodę na składanie egzaminu przez aspirantki i umożliwił tworzenie nowych filii. 19 VIII 1864 r. powstała „Fundacja augustiańska”, będąca podstawą prawną dla sióstr do przeprowadzania aktów prawnych. Do 1865 r. powstało na Śląsku 12 filii i ciągle rosła ilość próśb o nowe placówki i terenie biskupstwa wrocławskiego, praskiego i ofomunieckiego, gdzie zakonnice uczyłyby dzieci niemieckie, polskie i czeskie. Tworzono wówczas małe wspólnoty od 6 do 7 sióstr, a jeśli rodziły się znaczne trudności, domy rozwiązywano. Do 1872 r. do domu macierzystego we Wrocławiu należało 28 filii. Największą było Opole, gdzie pracowało 15 profesek nad ok. 840 dziećmi. Był tam też internat i sierociniec. Największa szkoła powszechna znajdowała się w Królewskiej Hucie [Chorzów], gdzie było 695 uczennic i tylko 3 siostry. W domu wrocławskim przebywało 32 sióstr. Najwięcej powołań było z okolic Opola i Prudnika, a także z regionów wiejskich Kłodzka i Głubczyc.

Szalejący Kulturkampf dotknął również śląskie siostry szkolne. 8 VIII 1879 r. musiały one opuścić dom macierzysty we Wrocławiu i przenieść się do Białej Wody na Śląsk Austriacki. M. Teresa zamierzała wysłać wypędzone zakonnice do Ameryki, lecz sprzeciwiły się rodziny, a także otworzyły się możliwości pracy na Węgrzech. Zamknięto wszystkie placówki zakonne. Cesarz austriacki Franciszek Józef I zezwolił 5 VI 1876 r. na przeniesienie domu macierzystego do Białej Wody. Jesienią następnego roku przybyły tam niektóre siostry, wszystkie nowicjuszk i 22 postulanki. Wprowadziły się do opuszczonego klasztoru pijarów, który przedtem nabyła przełożona prowincji śląskiej. Założono nowy internat, zakład poprawczy oraz rozpoczęto pracę w szkole ludowej. Zakonnice uczyły języków i prowadziły kurs przygotowawczy do egzaminów nauczycielskich.

Dnia 5 I 1885 r. nową prowincjalną została M. Michaela Beck, pochodząca ze Śląska, dobrze przygotowana na objęcie tego stanowiska. Po zawieszeniu

„ustaw majowych” w 1887 r., dzięki poparciu biskupa wrocławskiego Jerzego Koppa, rozpoczęto starania o utrzymanie szkół w Opolu, Wrocławiu i Głubczycach. Już w roku następnym otrzymano przedszkole we Wrocławiu, szkoły i internat w Głubczycach, gdzie utworzono drugi dom, szkoły w Bytomiu i przedszkole w Krzydlinie Małej. Nadal istniał zakaz nauczania w szkołach powszechnych oraz nadzór państwa pruskiego nad szkolnictwem.

W 1896 r. przeniesiono z powrotem dom macierzysty do Wrocławia, umieszczając go w przekazanym przez biskupa klasztorze boromeuszek. Dopiero w 1939 r. siostry otrzymały swój stary dom „Mater Dolorosa”. W domu wrocławskim urządzono przedszkole i szkołę gospodarstwa domowego. Kandydatki na nauczycielki przygotowywano prywatnie do egzaminu przed komisją państwową. Wyrabiano też szaty liturgiczne.

W 1902 r. do prowincji śląskiej włączono 4 domy westfalskie. Rosła liczba nowych placówek. Oprócz 10 domów odzyskanych i odnowionych po Kulturkampfie, do 1926 r. powstało 18 nowych placówek. Żyło w nich 654 sióstr profesek i 156 kandydatek.

W 1904 r. na prośbę metropolity lwowskiego Józefa Bilczewskiego siostry przybyły do Lwowa. W 1924 r. utworzono wikariat polski z siedzibą we Lwowie, którego przełożoną została M. Jarosława Bonczek. Do wikariatu włączono domy śląskie: Bielsko I, Bielsko II i Strumień. Domy te przeszły do prowincji polskiej, powstałej w 1934 r. Według schematyzmu zakonnego z 1926 r. prowincja śląska posiadała 25 domów, w których było 643 profesek, 34 kandydatek i 147 aspirantek. Siostry pracowały w różnych własnych instytucjach oświatowych, mając pod opieką wychowawczą 8 172 dzieci.

II wojna światowa ograniczyła działalność sióstr szkolnych, a na terenach polskich wprost zniszczyła ich pomyślny rozwój. Domy leżące w diecezji katowickiej zostały włączone do prowincji śląskiej. Np. w Bielsku już w 1939 r. zamknięto przedszkole, szkołę powszechną, gimnazjum, liceum i seminarium nauczycielskie, a także sierociniec i internat. Domy zamieniano na szpitale, a siostry pracowały w nich jako pielęgniarki. Często następowały ewakuacje zakonnice, a wiele z nich mieszkało prywatnie, zarabiając na życie korepetycjami.

14 II 1946 r. siostry szkolne otrzymały nakaz opuszczenia Śląska z całą wspólnotą na czele z prowincjalną M. Sigrid Negwer. Wysiedlone natomiast ze wschodnich rubieży Rzeczypospolitej, przybyły na Ziemię Odzyskane. Cały zarząd prowincji polskiej wraz z nowicjatem ze Lwowa przeniesiono do Bielska, gdzie utworzono także kandydaturę. W październiku 1945 r. przekazano polskiej prowincji następujące domy: Biała Prudnicka, Bytom, Gliwice, Głubczyce, Nysa, Opole, Paczków, Pokój, Rokitnica, Sosnicowice, Strzelce Opolskie, Suchy Bór, Zagwizdzie, a także Bielsko z Lipnikiem i Strumień, które przed wojną były polskimi placówkami. W maju 1946 prowincja polska przejęła pozostałe placówki śląskie: Domaszków, Duszniki Zdrój, Gorzanów, Jawornica, Krzelków, Krzydlina Mała, Sobięcín, Szklarska Poręba, Świebodzice, Widawa, Wrocław ul. św. Marcina, Wrocław ul. Ciążyńska. Ta ilość domów przekraczała możliwości ich przyjęcia,

dlatego polska prowincja nie kontynuowała pracy apostołskiej w Bystrzycy Kłodzkiej, Kamiennej Górze, Kłodzku i Kup k. Opola.

21 XI 1946 r. przeniesiono siedzibę prowincji do Opola, ponieważ trzy domy zakonne w Bielsku zostały zajęte przez państwowe władze szkolne. Pod wpływem wielu czynników siostry przestawiły się z pracy nauczycielskiej na wychowawczo-opiekuńczą, obejmując troską dzieci skrzywdzone przez wojnę. Otworzono 7 domów dziecka, 2 domy małego dziecka, 8 przedszkoli i 4 internaty. Rozpoczęto pracę w ochronkach, sierocińcach, pogotowiach opiekuńczych, świetlicach szkolnych. Prowadzono kursy gospodarstwa domowego, udzielano pomocy z zakresu żywienia w kuchniach ludowych, opiekowano się chorymi i uczono katechizmu. Ponadto zorganizowano wewnętrzne kursy języka polskiego, w których uczestniczyły przedstawicielki innych zgromadzeń. Siostry prowadziły też różnego rodzaju kursy repolonizacyjne, zwłaszcza na Opolszczyźnie. Na początku 1948 r. polska prowincja posiadała 28 domów i 339 sióstr. Utworzono 2 nowe domy: w Katowicach i na Górze Świętej Anny.

W okresie stalinowskim utracono 15 domów, zlikwidowanych przez władze państwowe, a 3 domy zniesiono z przyczyn zależnych od Zgromadzenia. Na 5 placówkach pozbawiono siostry działalności apostołskiej z powodu przymusowej dzierżawy pomieszczeń zakonnych instytucjom państwowym. W wyniku rewindykacji mienia zakonnego po 1956 r. odzyskano 3 domy.

W 1957 r. rozpoczęto wydawanie wewnętrznego czasopisma *Echo prowincji polskiej*, przemienione w roku następnym na *Naszą Rodzinę*. Drukowano w nich również artykuły dostarczane przez siostry prowincji.

W 1958 r. siostry prowadziły 2 domy dziecka (Domaszków i Głubczyce), dom małych dzieci w Krzydlinie Małej, 3 zakłady opieki specjalnej (Strumień, Świebodzice, Zawadzkie), sierociniec w Rokitnicy, internaty we Wrocławiu i Bielsku, żłobek w Dusznikach Zdroju oraz „Przystań dziecięcą” w Widawie. W r. szk. 1957/1958 13 sióstr uczyło religii w szkołach państwowych. Obejmowały one swym wpływem wychowawczym 6 435 dzieci. Zakonnice realizowały też swój charyzmat w parafialnych ośrodkach katechetycznych. W 1958 r. katechezę parafialną dzieci przedszkolnych prowadziło 11 sióstr w 16 punktach katechetycznych, gdzie wychowywano 1 645 przedszkolaków. 7 sióstr przygotowywało 771 dzieci do I Komunii św. Zakonnice służyły też jako zakrystianki, opiekując się paramentami liturgicznymi w katedrze i innych kościołach. Ponadto prowadziły kursy gospodarczy w Białej Prudnickiej, pracowały jako nauczycielki muzyki, świadczyły szeroko pojętą pomoc pielęgniarską.

Powstawały nowe placówki poza Śląskiem. W 1960 r. utworzono dom w Otwocku, w latach 70-tych 2 domy w diecezji kieleckiej: w Chełmcach i Piekoszowie oraz w Katowicach, a w latach 80-tych domy: w Opolu, Bielsku-Aleksandrowicach, Nowym Sączu i 3 w Warszawie. Samo Zgromadzenie zlikwidowało dom w Luboszytach i Białej Prudnickiej. W r. szk. 1989/1990 48 sióstr nauczało katechizmu 19 643 dzieci, a w zakładach pracowało 37 sióstr, mając pod

opieką 214 dzieci, w tym 179 specjalnej troski. W 1990 r. prowincja polska liczyła 23 domy, w których przebywało 253 sióstr, 15 nowicjuszek i 9 kandydatek.

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu: Aufnahmegesuch Otto. 1854, sygn. V C 12 a; Protokoll über die Prüfung der Novizen in Breslau. 1877, sygn. V C 12 b; Protokoll über die Prüfung der Novizen in Veissewasser. 1878, sygn. V C 12 c; **Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach:** Ubogie Siostry Szkolne de Notre Dame. Kancelaria biskupa katowickiego. 1926, sygn. J-26; **Archiwum Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu:** Siostry Szkolne de Notre Dame, sygn. 570 I; **Archiwum Kurii Diecezjalnej w Opolu:** Domy zlikwidowane, personalia sióstr, b. sygn.; **Archiwum Prowincjalne w Opolu:** Akta szkolne, domy Małopolski Wschodniej, domy w okupowanej Polsce 1939-1945, korespondencje, kroniki poszczególnych domów, personalia sióstr, nekrologi, okólniki i listy, teczki dokumentów poszczególnych placówek, relacje sióstr, b. sygn.

Źródła drukowane

Allmanach sämtlicher Kloster- und Ritterorden. Breslau 1844; *Die Schlesische Ordensprovinz der Kongregation der Armen Schulschwestern von U. L. Fr. von 1851 bis 1926.* Breslau 1926; *Dane w odniesieniu do nauczania religii dzieci przedszkolnych.* „Echo polskiej prowincji”. R. 1: 1958, nr 5, s. 8; *Dane w odniesieniu do nauczania religii w państwowych szkołach.* T a m ż e, s. 7; *Handbuch des Erzbistums Breslau* 1934, 1938, 1940; *Jesteście posłane. Konstytucja i Dyrektorium Generalne Sióstr Szkolnych de Notre Dame.* Rzym-Opole 1986; *Informator żeńskich zgromadzeń w Polsce.* Warszawa 1975; J o b F. S., *Duch statutów. Próba rozważań w duchu założycielki.* Wiedeń-Opole 1977; T e n ż e, *Geist der Verfassung des religiösen Vereins der A. Schulschwestern d. N. D.* Stadtamhof 1830; *Lehr- und Erziehungsanstalten der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau in der schlesischen Ordensprovinz.* Düsseldorf b. r. wyd.; *Regel und Konstitutionen des Klösterlichen Institutes der Armen Schulschwestern de Notre Dame.* München 1968; *Regula i Konstytucja Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame.* Lwów 1931; *Roczniki diecezji opolskiej* 1981, 1986; *Schematismus des Bisthums Breslau* 1869, 1891, 1907; *Schematismus des Ordens der Armen Schulschwestern v. U. L. Fr.* München 1872, 1906, 1910, 1919, 1925-1928, 1936, 1939, 1990; *Schematyzm archidiecezji wrocławskiej* 1979. Opr. J. M a n d z i u k, J. P a t e r. Wrocław 1979.

Opracowania

A d a m u s M., *Działalność Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w domach dziecka w Polsce po drugiej wojnie światowej.* Wrocław 1983, mps;

Baron R., *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Polsce w latach 1948-1958*. Wrocław 1990, mps; Błok M., *Wysiedlenie sióstr zakonnych ze Śląska Opolskiego 1954 r.* Lublin 1989, mps; Błaszczyk T., *Zakony na Śląsku w dobie Kulturkampfu*. Wrocław 2004; Dąbrowski B., *Zakony na Śląsku od połowy XVIII wieku do Kulturkampfu*. Helmstedt-Warszawa 2005; Dębowska K., *Zakony w Polsce*. Warszawa 1976; Dola K., *Żeńskie zakony na Śląsku w XIX i w pierwszej połowie XX wieku*. W: *W służbie Kościoła*. Red. G. Niedziela. Wrocław 1986, s. 15-24; Einfalt E., Grösse S., *Lebensbild der Ehrwürdigen Armen Schulschwestern Maria Michaela Beck (1840-1915)*. Zweite Provinzialoberin der Schlesischen Ordensprovinz 1886-1915. Breslau 1941; *Erwürdige Mutter Theresia von Jesu Gerhardinger Gründerin des Ordens der Armen Schulschwestern v. U. L. Fr.* München 1924; *Festschrift zum hundertjährigen Jubiläum der Kongregation der Armen Schulschwestern vom Unserer Lieben Frau. 1833-1933*. München 1933; Friess F., *Leben der Ehrwürdigen Mutter Maria Theresia von Jesu Gerhardinger, Gründerin und erste Generaloberin des Ordens der Armen Schulschwestern de Notre Dame*. München 1907; Głuszk M., *Jubileusz 150-lecia Zgromadzenia SSND*. B. r. i. m. wyd., mps; Górk K., *Wpływ środowiska parafialnego na formowanie się powołań (na podstawie badań ankietowych w Zgromadzeniu Sióstr Szkolnych de Notre Dame)*. Wrocław 1986, mps; Hachulska J., *Świadectwo miłości. Maria Antonina Kratochwil – Siostra szkolna de Notre Dame uświęcała życie, a męczeńską śmiercią dopełniła miary świętości*. Opole 1994. Heimbucher M., *Die Orden und Kongregationen der Katholischen Kirche*. T. 1. Paderborn 1933; *Historia Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w krótkim zarysie*. Opole 1971, mps; Kasperek T., *Rozwój i działalność żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji katowickiej*. „Nasza Przeszłość”. T. 44: 1975, s. 211-231; Kawae, *Mutter Maria Carolina Friess Generalkommissarin der Armen Schulschwestern v. U. L. Fr.* Breslau 1924; *Taż, Mutter und Magd. Mutter Maria Theresia con Jesu Gerhardinger Gründerin der Kongregation der Armen Schulschwestern von U. L. Fr.* Augsburg 1958; Kiedos J., *Działalność oświatowo-wychowawcza sióstr de Notre Dame w Bielsku i Strumieniu*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”. T. 25-26: 1992-1993, s. 299-305; Tenże, *Zakony i zgromadzenia zakonne w życiu diecezji katowickiej do wybuchu II wojny światowej*. Katowice 1996; Kiełbasa A., *Die Restauration der Orden unter Bischof Melchior von Diepenbrock (1845-1853)*.: *Archiv für schlesische Kirchengeschichte*”. 59_ 2001, s. 247-270; Tenże, *Zakony na Śląsku w XIX i XX wieku*. W: *Miejsce i rola Kościoła wrocławskiego w dziejach Śląska*. Red. K. Matwijowski. Wrocław 2001, s. 214-222; Kreusch E., *Leben des heiligen Peter Fourier Pfarrers von Mattaincourt, Stiflers der Kongregation U. L. Fr (Notre Dame)*. *Reformatoren der Augustiner-Chorherren*. Steyl 1899; *Krótkie dzieje polskiej prowincji Zgromadzenia zakonnego Sióstr de Notre Dame*. „Echo prowincji polskiej”. R. 1: 1958, nr 3, s. 8-46; Kupka E., *Arcybiskup Józef Bilczewski a polska prowincja Zgromadzenia Sióstr*

Szkolnych de Notre Dame. „Colloquium Salutis” 18-19: 1987, s. 343-359; T a ż, *Rozwój apostołatu Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w minionych 150 latach*. Świebodzice 1983, mps; T a ż, *Sługa Boża s. Maria Antonina Kratochwil*. w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*. Warszawa 1996, s. 437-444. T a ż, *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Polsce (1904-1939)*. Wrocław 1983, mps; *Lebensbild der Provinzialoberin M. Michaela Beck*. Breslau 1816; L e h n e r J. B., *Michael Wittmann Bischof von Regensburg*. Revelaer 1937; M a c i e j o w s k a E., *Koncepcja życia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w pismach Założycielki*. Warszawa 1985. mps; *Matka Maria Judyta Neumann – przełożona prowincjalna Prowincji Śląskiej 1927-1942*. Opole b. r. wyd., mps; *Matka Maria Michaela Beck (1840-1915). Przełożona prowincjalna Prowincji Śląskiej (1886-1915)*. Opole b. r. wyd., mps; M a t u s z e k N., *Rozwój zakonów i zgromadzeń zakonnych żeńskich w latach 1850-1914 na Śląsku Opolskim*. Nysa 1984, mps; P i r ó g R. J., *Ewolucja Konstytucji Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame*. Warszawa 1991, mps; S i n n i n g e n A., *Katholische Frauengensenschaften Deutschlands*. Düsseldorf 1933; S o c h a R. D., *Matka Maria Mirosława Bonczek (1883-1968). Życie i działalność*. Wrocław 1988, mps; S w a s t e k J., *Kardynał Melchior von Diepenbrock a życie zakonne na Śląsku w połowie XIX wieku*. W: *Kardynał Melchior von Diepenbrock 1798-1853 odnowiciel życia religijnego na Śląsku*. Red. M. K a c z m a r e k i i n. Wrocław 2000, s. 67-75; T i l g n e r A., *Beiträge zur Geschichte der schlesischen Ordensprovinz*. Berlin 1987, mps; T y m i c h J., *Ewolucja rozumienia specyficznej duchowości Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w świetle jego kolejnych reguł i konstytucji*. Wrocław 1984, mps; V i e b e c k B., *Der selige John N Neumann und die Schulschwestern von Notre Dame*. Rzym 1977; W i z o r J., *Historia Zgromadzenia Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame*. Opole 1962, mps; T a ż, *Pionierki polskiej prowincji. (Jubileusz 80-lecia przybycia pierwszych SSND do Lwowa i 50-lecie polskiej prowincji)*. Opole 1984, mps; *Z dziejów naszych domów filialnych.*” *Echo prowincji polskiej*” R. 1: 1958, nr 1, s. 7-12; Z i e g l e r M. L., *Die Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau. Ein Internationaler Schulorden Bayerischen Ursprungs 1833-1983*. München 1985; T e n ż e, *Die Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau*. München 1935; T e n ż e, *Gründerin der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau 1797-1879. Ihre Leben und Werk*. München 1950; Z i m m e r E., *Eine starke Frau Mutter Maria Bruno Thoma, 1845-1939. Generaloberin der Armen Schulschwestern von. U L. Frau. Würzburg 1941; Żywot św. Piotra Fourier, kanonika regularnego laterańskiego, kanonizowanego dn. 27 V 1897 r. Kraków 1897.*

**La Communauté des Soeurs Ecolières de Notre Dame
en Silésie dans les années 1851-1990**

Résumé

Au XIXème siècle se sont largement développées les communautés monastiques dont les premières occupations ont été l'enseignement et l'éducation de la jeunesse. Aussi, au nombre des actions très connues et initiées par les ordres monacaux de ce siècle on relève les oeuvres de charité. Parmi les genres d'ordres monastiques on trouve les Soeurs Ecolières de Notre Dame. Fondées au croisement du XVIème et du XVIIème siècles et renouvelées en Bavière, elles sont venues / Wrocław au milieu du XIXème siècle. Rapidement, elles ont fondé leurs propres cloîtres en Silésie qui ont été arrêtés pendant le Kulturkampf. Revivifiées, elles ont dirigé des écoles et après la Seconde Guerre Mondiale elles ont construit des maisons pour des enfants mentalement et physiquement malades. Cette analyse est le rapport concernant les oeuvres des Soeurs Ecolières de Notre Dame _ partir leur arrivée en Silésie et jusqu' _ "l'Automne des Peuples" en 1989/1990.

Traduit par Bogusława Filipowicz